

ГАРМОНІЯ У ВЧЕННЯХ СТАРОДАВНІХ ГРЕКІВ

У статті розкрито розуміння гармонії у вченнях давньогрецьких та давньоримських філософів.

Саме поняття гармонія з'являється у греків. Значний доробок у розуміння та розвитку гармонії внесли давньогрецькі та давньоримські філософи: Геракліт, Аристотель, Сократ, Платон, Сенека.

В історії філософії категорія гармонії отримала різнобічне тлумачення, пов'язане з проблемами етики, космології і гносеології, а в основі всіх цих учень про гармонію лежали естетичні ідеали та уявлення про людину, природу і суспільство.

"У пошуках найдавніших уявлень про гармонію звернемося до античної міфології. З відомого античного міфу про Гармонію, дочку бога війни Арея та богині кохання і краси Афродіти, ми довідемося, що Зевс видав її заміж за Кадма, легендарного засновника міста Фіви. На весіллі Гармонії і Кадма були присутні всі боги. Те, що Гармонія є дочкою богині краси і бога війни, очевидно, не випадковість. У міфі відбилась уявлення про гармонію як породження двох основ – краси й боротьби, любові й війни.

Другий давньогрецький міф розповідає про походження світу, де гармонія є протилежністю хаосу, який виступає однією з першооснов виникнення всього існуючого. Ця першооснова характеризується як щось без якості, визначеності, уявляється якоюсь порожнечою, безформністю, розпорошеністю. Гармонія ж означає певну якісну визначеність, єдність і оформленість цілого, як сукупності складових частин. Принципом, на основі якого можлива ця єдність, є міра" [1 : 67, 68].

Отже, навіть найдавнішій міфології властиві були уявлення про гармонію як основу міри і порядку, яка потім стала самостійним поняттям античної філософії.

Уже античні філософи пов'язували поняття гармонії з різноманітними явищами соціального життя і природи, пояснюючи його в космічному, соціальному, етичному та естетичному значенні. Так, у Гомера в "Одісеї" слово гармонія вживається в конкретному значенні, тут воно означає "скріпи", "цвяхи" (Одісей, будуючи корабель, збиває його "гармоніями", тобто скріпами). В античній культурі термін "гармонія" вживався для позначення металевої скоби, яка з'єднувала різні деталі однієї конструкції.

У той же час в "Іліаді" у Гомера це поняття означало ще й "угоду", "договір", "мирну подію", "згоду". Таким чином, Гомер використовував термін гармонія й у побутово-практичному значенні. Те ж стосується і міри, що тісно пов'язана у греків з гармонією." У Гомера це слово найчастіше означає одиницю виміру.

У Гесіода поняття міри використовується як норма, що визначає порядок соціального життя. "Міри у всьому дотримуйся і справи свої вчасно роби", – пише він у праці "Робота і дні". З ним перекликається Феогнід: "Занадто ні в чому не поспішай, адже у будь-якій справі найкращий указчик людині – міра".

Ці міркування мають не стільки естетичний зміст, скільки морально – нормативний характер. ... Грецької давнини сягають вислови: "нічого занадто", "міра – найкраще", "людина – міра всього" [1 : 68].

Геракліт акцентував увагу на тому, що гармонія пов'язана з боротьбою протилежностей і що без боротьби немає гармонії. "Слід знати, що війна – загальна, що справедливість – боротьба, що все виникає через боротьбу і з необхідності" [2 : 69].

Тому гармонія означає діалектичне напруження різних частин реальності. "Війна – батько всього, цар всього; одних вона виявила богами, інших – людьми, одних вона зробила рабами, інших вільними" [2 : 69].

Суттєвий внесок у поняття гармонії як міри або середини між крайнощами вніс Аристотель. Це поняття – середина (mesotes) – він трактує досить широко, застосовуючи до кожної сфери людської діяльності. "Аристотель вважає кожну людську чесноту серединою між двома крайнощами: мужність – середина між боягузством і відвагою; впевненість – середина між смиренністю та гнівливистістю; щедрість – середина між скупістю та марнотратством. Відповідно, середина, за Аристотелем, – це запобігання крайностям. Він вважав, що процес творення гармонії відбувається через орієнтацію на безсмертний ідеал. "Хоча ми смертні, ми не повинні підкорюватися тлінним речам і, наскільки можливо, повинні підніматися до безсмертя. І жити відповідно до того, що в нас є кращого" [3 : 105].

Значний внесок у розвиток категорії "гармонія" зробили відомі давньогрецькі філософи Сократ і Платон. Саме Сократ вніс у філософію ідею доцільності, що дало змогу по - новому поглянути на самий зміст гармонії, а також увів момент відносності та функціональності. Він стверджував, що гармонія встановлюється через внутрішній світ людини. "Хто знає себе, той знає, що для нього корисне, і ясно розуміє, що він може і чого він не може. Займаючись тим, що знає, він задовольняє свої потреби і живе щасливо, а не беручись за те, чого не знає, не робить помилок і уникає лиха. Завдяки цьому він може визначити цінність також і інших людей і, користуючись ними, одержує користь та оберігає себе від лиха" [3: 97]. Тільки розібравшись у собі, людина здатна встановити гармонію з оточуючим світом.

Одним із складових гармонії, за Платоном, є ідея. "Ідея – це зразки, а інші речі відповідають їм і стають подібними до них. Ідеї можна розглядати і як мету речей. Кількість ідей велика, але не безмежна: їх стільки ж, скільки речей, явищ, процесів, станів, якостей, відношень та ін. Ідеї мають свою ієрархію, і найвищою серед них виступає ідея добра – джерело істини, гармонії, краси" [4 : 101]. Ідею добра як основу гармонії в світі Платон сприймав так: "Отже, мої особисті уявлення мають ось який вигляд: вершиною світу є ідея добра – розрізнити її дуже важко, але якщо це комусь вдається, той неодмінно дійде висновку, що саме вона – причина

всього, що слушне й прекрасне. І саме від неї у світі видимому походить світло і його володар, а у світі уявному вона сама – володарка, народжує правду і розум, і до неї повинен бути звернений погляд того, хто хоче діяти розумно, як у житті приватному, так і в громадському" [5 : 212]. "Те, що надає речам істинність, а людину наділяє здатністю пізнавати, це ти і вважай ідеєю блага – причиною знання і пізнання істини" [4 : 100].

Практично у Платона гармонію творили розум, воля, відчуття. Об'єднувала їх в єдине ціле ідея, для Платона – це ідея добра. Пануючим у цій гармонії був розум, бо саме через мудрість поєднувалися в єдине ціле розум, воля, відчуття та осмислювалась і реалізовувалась ідея.

У процесі становлення гармонії в світі, стверджує Сенека, велику роль грає внутрішній світ особистості та її розвиток. А реальне встановлення гармонії у внутрішньому світі особистості іде через боротьбу зі своїми недоліками та страхами. "Станьмо ж, скільки є в нас духу, до опору! Здригнемось, біль – візьме гору; мужньо супроти нього поведемось – візьмемо гору над ним... А коли..., зупинишся і збереш у кулак усю свою волю, то відштовхнеш його від себе.

...Отак і ми намагаймося перемогти всяке лихо. А нагородою буде не вінок, не пальмова гілка, ... але добродесність і стійкість духу..." [6 : 284].

Таким чином, кожен із давньогрецьких та давньоримських філософів вніс щось своє в розуміння гармонії. Геракліт - взаємопроникнення та боротьбу протилежностей; Сократ, Платон, Сенека - самовдосконалення людини через ідеал та ідею. Усі ці напрямки взаємодоповнюють один одного та створюють раціоналістичну гармонію. У центрі раціоналістичної гармонії стоїть особистість, яка здатна в процесі боротьби між розумом, волею та відчуттями створити власний ідеал, який і стане основою гармонізації особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Естетика: Підручник / Л.Т. Левчук, Д.Ю. Кучерюк, В.І. Панченко / За заг. ред. Л.Т. Левчука. – К.: Вища шк., 1997. – 399 с.
2. Кессиди Ф.Х. Геракліт. – М.: Мысль, 1982. – 200 с.
3. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г. Кремін, В.В. Ільїн. - К.: Книга, 2005. - 528 с.
4. Кессиди Ф.Х. Философские и эстетические взгляды Гераклита Эфесского. – М.: Издательство академии художеств, 1963. – 164 с.
5. Платон Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. – К.: Основи, 2000. – 355 с.
6. Сенека Луцій Анней. Моральні листи до Луцілія / Пер. з лат. А. Содомора. – К.: Основи, 1995. – 603 с.
7. Волинка Г.І. Філософія Стародавності і Середньовіччя в освітньому контексті: Навч. посібник. – К.: Вища освіта, 2005. – 544 с.
8. Філософський словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1986. – 590 с.
9. Муляр В.І. Проблема становлення особистості в системі "індивід – суспільство"(філософсько-культурологічний аналіз). – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 319 с.
10. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І. Шинкарука. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
11. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – К.: УРЕ, 1977. – 775 с.
12. Естетика. Словарь / Под. ред. А.А. Беляева. – М.: Мысль, 1989. – С. 54.

Матеріал надійшов до редакції 5.03.2006 р.

Нагиленко І.А. Гармония в учениях древних греков.

В статье автор раскрывает понимание гармонии в учениях древнегреческих и древнеримских философов.

Nahilenko I.A. Harmony in ancient Greeks' studies.

The article deals with the understanding of harmony in the works of ancient Greek and ancient Roman philosophers.